

Beslut

Datum 2021-12-17
Dnr RAÄ-2021-1675
Er 408-30499-2015

Avdelning Kulturmiljö
Enhet Förvaltningsärenden och
bidrag

Revidering av fem områden av riksintresse för kulturmiljövården inom Stockholms län

Beslut

Riksantikvarieämbetet beslutar med stöd av 2 § förordningen (1998:896) om hushållning med mark- och vattenområden m.m. om ändringar för områden av riksintresse för kulturmiljövården inom Stockholms län.

Ändringarna innebär att beskrivningstexten och den geografiska avgränsningen revideras för följande områden:

Duvbo (AB 36) i Sundbybergs kommun.
Storängen (AB 54) i Nacka kommun.
Skebobruk och Edsbro (AB 93) i Norrtälje kommun.
Tumba pappersbruk (AB 15) i Botkyrka kommun.
Vira bruk (AB 64) i Österåkers kommun.

Följande beskrivningstexter och geografiska avgränsningar gäller enligt detta beslut:

Duvbo (AB 36)

Motivering

Ett av landets och Stockholms första *egnahemsområden*, som tillkom på enskilt initiativ och successivt bebyggdes från grundandet 1899 till en utvidgning av stadsplanen under 1920-talet. Stadsdelen återspeglar idéerna och organisationsformerna i egnahemsrörelsens första skede och planutveckling samt byggandet av välordnade arbetarförstäder runt Storstockholm kring sekelskiftet 1900 fram till mellankrigstid. (*Egnahemsområde*).

Uttryck för riksintresset

Områdets gatu- och tomtstruktur som anpassats efter terrängen och vegetationen. Gaturummen och tomternas avgränsning med vegetation och staket. De individuellt och variationsrikt formade villorna och flerfamiljsvillorna i områdets äldsta delar. 1920-talets utvidgning av området med sitt delvis mer regelbundna gatunät och större enhetlighet i villornas placering och utformning. Villornas

Riksantikvarieämbetet
Box 1114
Box 5405
621 22 Visby
Tel 08-5191 8000
E-post registrator@raa.se
Hemsida www.raa.se
Org.nr 202100-1090

placering på tomten och trädgårdarnas gröna karaktärer med stora träd och fruktträd. Parkerna, byggnaderna och anläggningarna för det gemensamma, såsom Solparken med spruthuset samt Duvboskolan och kyrkan, belägna i anslutning till varandra och på en av området höjder. Den brokiga men relativt jämna siluetten, med bebyggelse som klättrar upp för höjderna.

Justerad geografisk avgränsning för Duvbo (AB 36) markerad med blå linje. Tidigare avgränsning markerad med röd linje.

Storängen (AB 54)

Villasamhälle grundat av Tjänstemännens egnahemsförening, avsett för en socialt homogen befolkning av akademiskt bildad och välbärgad medelklass och uppförd som en grönskande villaförstad som i bebyggelse och planering speglar det tidiga 1900-talets arkitekturideal. (*Stadsmiljö; villasamhälle*).

Uttryck för riksintresset

Den efter terrängen anpassade stadsplanen som utgår från Saltsjöbanans sträckning, där huvudvägarna strålar ut från stationshuset, det mjukt böjda vägnätet, den ursprungliga tomtindelningen med fritt placerade villor, strandpromenaden och parkerna. Villabebyggelsen från tidigt 1900-tal som speglar tidens rådande arkitekturideal. De stora villornas individualistiska utformning och påkostade exteriörer som till stora delar behållit sin ursprungliga karaktär. De tillhörande uthusen och äldre trädgårdsstrukturerna så som gångvägar och terrasseringar. Trädgårdarna präglade av grönska och stora träd, både i form av kuperade naturtomter och lummiga trädgårdstomter. De gröna gaturummen med alléer och höga träd samt tomternas avgränsning med häckar, staket, grindar och murar ut mot gatan. Järnvägen och den välbevarade

stationsbyggnaden som visar dess betydelse för villasamhällets framväxt, samt tidiga allmänna anläggningar så som parkerna, skolan och tennisbanan som speglar både ett välplanerat och exklusivt villasamhälle.

Justerad geografisk avgränsning för Storängen (AB 54) markerad med blå linje. Tidigare avgränsning markerad med röd linje.

Skebobruk och Edsbro (AB 93)

Motivering

Bruksmiljö kring vallonbruket Skebobruk med masugnsrättigheter från 1680-talet i Edsbro, vilket utmärker sig för sin sammansatta industrimiljö och länets enda bevarade franska masugn. Miljöerna visar tillsammans på brukets lokaliseringfaktorer, bebyggelsemönster, arbetsorganisation och social skiktning från 1600-talet till dess nedläggning på 1920-talet. (*Bruksmiljö, hyttmiljö, torp*).

Uttryck för riksintresset

Skebobruks och Edsbro's lokalisering invid sjön Närdingen, en del av en större transportled med närhet till vattenkraft och med god tillgång på skog. Den genom Skebo reglerade Skeboån med sina dammanläggningar som utgjort brukets kraftkälla. Skebobruks bebyggelsemönster med den centralt placerade herrgården från 1770-tal med de parställda flygelbyggnaderna, engelska parken, alléerna, orangeriet, stallet, förvaltningsbostaden, och bruksarkivet. De två avlägset placerade bruksgatorna Fagerviksvägen och Bruksgatan med bostadshusen och de tillhörande uthusen och dasslängorna. Fagerviksvägen med träpanelklädd bebyggelse från sent 1700-tal och tidigt 1800-tal samt Bruksgatan med de

enhetligt utformade husen från mitten av 1800-talet med de vitmålade fasaderna och karakteristiskt tandade friserna. De av bruket uppförda allmänna byggnaderna som visar på brukets sociala ansvar för arbetarna och deras familjer, såsom skolbyggnaderna från 1880-tal och tidigt 1900-tal. Produktionsområdet med den ombyggda vallonsmedjan/gjuteriet samt bruksdammen och platsen för det betydande plåtvalsverket. Torpmiljöerna längs sjön Nördingens östra strand. Lokaliseringen av Edsbro masugn vid fallet och den omgivande hyttmiljön med en av Sveriges få bevarade franska masugnar, klensmedjan, samt lämningarna efter rostugnen, kolhuset, dammanläggningarna och kanalen. Edsbro kyrka samt bruksgatan med arbetarbostäderna och närhet till hyttområdet. Den väl avskilda inspektorsbostaden. Hamnplatsen vid vattendraget med de två röda magasinbyggnaderna.

Ny minskad geografisk avgränsning för Skebobruk och Edsbo (AB 93) markerad med blå linje. Tidigare avgränsningar markerade med röd linje.

Skebobruk

Edsbro

Tumba pappersbruk (AB 15)

Motivering

Industrimiljö och *bruksmiljö* som speglar tillverkningen av kvalitetspapper för i första hand landets sedeltillverkning alltsedan 1700-talet fram till idag och tryckningen av sedlar mellan 1970 och 2018. (*Industrimiljö, bruksmiljö*)

Uttryck för riksintresset

Homogen miljö med karaktäristisk bruksstruktur i form av en allékantad bruksgata med intilliggande bruksbebyggelse, bland annat förvaltarbostaden, Kölnan och klockhuset från tiden vid brukets uppförande samt under årens lopp tillkomna fabriksbyggnader, administrationsbyggnader, personalbostäder med tillhörande uthus och andra funktionsbyggnader. Tumba å som går igenom bruksområdet i en stensatt kanal och visar på brukets behov av vattenkraft. Parken vid förvaltarbostaden tillsammans med större träd, häckar, öppna grönytor och murar i hela området som bidrar till inramningen och områdets gröna karaktär.

Bostadsbebyggelsens placering och utformning som avspeglar brukssamhällets sociala indelning. Bostadshusens trädgårdar och odlingsterrasserna som visar på arbetarnas egna trädgårdsodlingar. Bostadsbyggnaden Stora Stenhuset som återspeglar 1800-talets tekniska utveckling och brukets expansion.

Arbetarbostäder från 1910- och 20-tal som återspeglar det ökade behovet av arbetskraft. Musikpaviljongen på Valdemarsberget som visar en aspekt av den sociala samvaron på bruket utanför arbetstid. Det moderna pappersbrukets fabrikskomplex med sina många årsringar, från 1930-tal till idag.

Sedeltryckeriverksamhetens anläggningar från 1970 till 2018, med fabriksbyggnad och mindre administrationsbyggnader.

Ny minskad geografisk avgränsning för Tumba pappersbruk (AB 15) markerad med blå linje. Tidigare avgränsning markerad med röd linje.

Vira bruk (AB 64)

Motivering

Bruksmiljö med Sveriges enda bevarade klingsmedja som återspeglar landets behov av inhemsk vapenproduktion under stormaktstiden och fram till mitten av 1800-talet. Den välbevarade och sammanhållna miljön med bevarade smedjor och produktionsutrustning visar på vattenkraftens betydelse för den tidiga industriella utvecklingen och brukets utveckling fram till mitten av 1900-talet. (*Bruksmiljö*).

Uttryck för riksintresset

Vira ås fall som tillsammans med de reglerade sträckningarna, kanalerna och dammarna visar på vattenkraftens avgörande betydelse för uppkomsten av bruket. Den välbevarade och avgränsade bruksmiljön där bebyggelsemönstrets oregelbundna karaktär skiljer sig från flertalet andra uppländska bruk. Stora smedjan och Dahlgrenssmedjan vid Övre och Nedre fallet i ån, båda med bevarad produktionsutrustning och anläggningar som ingick i den industriella verksamheten såsom dammen, vattenvägarna och vattenhjulen. Bostadsbebyggelsen från slutet av 1800-talet i nära anslutning till smedjorna, med uthus och tillhörande trädgårdar som sträcker sig ned mot ån, avgränsade mot vägen med häckar och staket. Gårdarna från tidigt 1900-tal i områdets nordöstra

del. De enkla, smala, grusade vägarna och broarna som förbinder bruksmiljön och bostadsbebyggelsen. De offentliga byggnaderna som genom sin väl bevarade karaktär med Tingshuset och förvaltarbostaden i centrum visar på brukets sociala och ekonomiska roll för smederna, övriga arbetare och för omlandet.

Ny minskad geografisk avgränsning Vira bruk (AB 64) markerad med blå linje. Tidigare avgränsning markerad med röd linje.

Ärendet

Länsstyrelsen i Stockholm arbetar sedan några år med översyn och revideringar av länets riksintresseområden för kulturmiljövården. Områdena har delats in i olika teman och de aktuella riksintresseområdena hör till tema Städer och tätorter och tema Industrimiljöer. Riksantikvarieämbetet har tagit emot förslag på revideringar och kommit med synpunkter på dessa. Därefter har materialet bearbetats och färdigställts.

Skälen för beslutet

Beskrivningstexterna var i behov av att uppdateras för att förtydliga riksintresseanspråket. Därmed behövde också avgränsningarna justeras så att de speglar innehållet i riksintresset korrekt. De två riksintressena Skebobruk (AB 93) och Edsbro (AB 91) har slagits ihop till ett riksintresse - Skebobruk och Edsbro (AB 93). Masugnen i Edsbro låg under Skebo bruk och sammanslagningen tydliggör att de båda bruken tillhörde samma system.

Syftet med revideringarna är att förenkla hanteringen av riksintressena i plansammanhang.

Beskrivningstexterna förs in i Riksantikvarieämbetets förteckningar och görs tillgängliga på webben. De geografiska avgränsningarna görs tillgängliga i länsstyrelsens Web-GIS.

Detta beslut har fattats av enhetschef Solveig McKenzie efter föredragning av handläggare Tina Mathiesen. Beslutet har signerats elektroniskt och saknar därför namnunderskrift.

Kopia till:

Boverket

Sundbybergs kommun

Nacka kommun

Norrtälje kommun

Botkyrka kommun

Österåkers kommun